

Travail ou servitude

Cultiver la terre

Comme phrase de clôture du *Candide* de Voltaire on trouve: "il faut cultiver notre jardin".
Il s'inscrit ainsi dans le discours biblique qui ne voit pas la culture de la terre comme une servitude mais comme une forme de liberté.

Le mot latin "labor" désigne à la fois le travail et la souffrance. On dira en latin qu'une femme en couches, "travaille".

בראשית פרק ב'

וְכָל שֵׂיחַ הַשָּׂדֶה טָרֵם יְהִיָּה בְּאֶרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאֲרֶץ וְאָדָם אֵין לְעִבְדָּה אֶת־הָאֲדָמָה:

רש"י

טרם יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוא, ואינו לשון קודם, ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר (שמות ט ל) כי טרם תיראון עדין לא תיראון. ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה טרם יצמח. עדיין לא צמח ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי

Genèse, chapitre 2

⁵ Or, aucun produit des champs ne paraissait encore sur la terre, et aucune herbe des champs ne poussait encore; car l'Éternel-Dieu n'avait pas fait pleuvoir sur la terre, et d'homme, il n'y en avait point pour cultiver la terre.

Commentaire de Rachi

"Ne paraissait encore sur la terre": lorsque la Création a été achevée le sixième jour avant la création de l'homme. Et aucune herbe des champs ne poussait encore. Quant au troisième jour de la Création où il est écrit : "que la terre produise des végétaux..." (supra 1, 11), cela ne signifie pas qu'ils ont poussé au-dessus du sol, mais cela veut dire qu'ils sont restés enfouis sous terre jusqu'au sixième jour.

בראשית פרק ב'

וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיִּנְחֵהוּ בְּגֵן־עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ ¹⁰

Genèse, chapitre 2

¹⁵ L'Éternel-Dieu prit donc l'homme et l'établit dans le jardin d'Eden pour le cultiver et le soigner.